

Brassainak a természettudomány körébe vágó fontosabb dolgozatai.

A magyar nemzet 1848. előtti megújodási mozgalmaj, nemcsak a szépirodalmat, hanem a természettudományi szaktárgyakat is rohamlépésekkel vitték előre. Az irodalom és a tudomány párhuzamos előhaladása sok tekintetben elősegítette a latin elnevezésektől valósággal hemzsegő nyelvünk megtisztítását és sokszor találó, sokszor pedig rövid életű magyar szavaknak szükségzerű feltalálását. Első komoly természettudomány körét felölelő könyve¹ két részre oszlik: az első rész világleirással vagy cosmografiával foglalkozik, amit a középiskolai tanterv csak 1921. után vett fel² (Romániában, Franciaországban) a kötelező tantárgyak közé; a második részhez tartozik a földleírás vagy geografia (földrajz), a mathematekai földrajz, a fizikai földrajz és a természet historia. Ez utóbbi magában foglalja az ásványtant, növénytant és az állattant. A földtan, élettan, környezettan, bonctan és őslénytan, mint önálló tudomány Brassai előtt még teljesen ismeretlen fogalom volt. Ha történnék is olykor utalások őslénytani vagy geológiai vonatkozású dolgokra, ezek vagy az ásványtan, vagy az állattan keretében vannak megemlítve. Könyvének első része 9 paragrafusból áll, mely magába foglalja a világegyetem meghatározását, csillagok leírását, elnevezéseit, a naprendszert s annak bolygóit, külön paragrafus alatt foglalkozik a holddal, majd az üstökösökkel.

A második rész sok olyan fontos és érdekes dolgot tartalmaz, amiért a behatóbb foglalkozást is érdemessé teszi.

Természet historia 22. §.

Foglalkozik a föld élettani jellemzésével; a faj, nem, család meghatározásával, általában olyan dolgokkal, melyek a mai értelem-

¹ Bévezetés A' Világ' Föld és Statusok' Esmeretébe.

² Programa analitică pentru școlile secundare. 1924.

Brassainak a természettudomány körébe vágó fontosabb dolgozatai.

ben vett biológia alapelemeit képezik. Nem ért egyet a mai felfogásunk abban, mikor Brassai így osztályozza az állatokat; így a farkas, a juh, négy lábú állatok. Hiszen ma jól tudjuk, hogy a lábak száma legkevésbé sem irányadó az állatok osztályozásánál. A kétlábú denevér rokon a négylábú vakondokkal, míg a négylábú béka nagyon távol áll a lőtől.

Ásványtudat v. mineralogia.

Főképpen az ásványtan felosztására fekteti a fősúlyt, sok ásványtani fogalom ma teljesen más nevet visel, ilyenek pld. a hydraulica-mész, Kováts-Nehéz és Keserü-föld. Legfeltünőbb, hogy az őslények jelentőségét még nem ismerte föl a tudomány, ennél fogva elég helytelenül az ásványtanban vannak felsorolva.

Növénytudat vagy Botanica.

Általános növénytani ismeretek alapján a növény szerveit, külsőkre és belsőkre osztja. A természetes növényrendszertan ismerete hijján a Linne rendszertana szerint osztályozza a növényeket, más-különbben a természetes növényrendszertan csak a világháború utáni években hódította meg a világot, ami tulajdonképpen abban áll, hogy a növényeket nem hímzáalak alapján, hanem származás szerint osztályozzák.

Állattudat vagy Zoologia.

Két részre osztotta föl, ugymint anatómiára és physiológiára. Az állatrendszertant a férgekkel kezdi. Az egysejtűek, spongyák és úrbeliiek kimaradtak a Brassai-féle állattanból, ez főképpen azért történt, mert ebben az időben az alsóbbrendű állatoknak nem tulajdonítottak elegendő fontosságot. Az állatok osztályozása sok tekintetben hasonlít a mai rendszertanhoz, kivételt a majmok képeznek, ahol ma egészen más alapon osztályozzák, mint Brassai könyvében.

Geographia vagy a Világ mappája.

Mig az idáig felsorolt természettudományi tárgyakat 80 oldalon tárgyalja, addig a földrajznak 120 oldalt szentel. Sok érdekes tudományos szempontból megbízható adat egész seregét tárja elénk. Többek között a Kőszáli kecskére (*Capra ibex*) vonatkozólag talá-lunk olyan adatot (111. oldal), mely idáig teljesen ismeretlen volt

Brassainak a természettudomány körébe vágó fontosabb dolgozatai.

az irodalomban. T. i. a Kőszáli kecske ma Európának csak egyetlen helyén, Tirolnak Olaszország felé eső részén található meg. Brassai szerint Európa magasabb havasán előfordul. Erre vonatkozólag ma igen beható kutatásokat végez dr. Szalay László kiváló állattörténész, ki Brassai adatait ez mai napig technikai okokból nem tudta feldolgozni.

A komoly természettudományi munka alapismeretek nélkül el sem képzelhető. Így ha a természet szeretetét már kicsiny gyermek korában is ápolva látjuk Brassainál, mégis annak mélyebb gyökerei csak akkor kezdettek kifejlődni, mikor dr. Lindley János nyomán elsajátította az általános növénytan elemeit. A könyv címe: A Fűvészet elveinek vázolatai dr. Lindley János nyomán Brassai Sámuel által.

E könyv megírására Debreczeni Fűvészkönyvének hiányosságai adták a tulajdonképpeni okot. Már ebben az időben kezdték belátni a tudománnyal foglalkozó emberek, hogy nem sokat ér, ha valaki ismeri valamely vidék összes növényeit s azok közül kiválogat néhány százat, a többiekre pedig burján vagy más semmit jelentő jelzőt használ. A nagy Természetben sem hasznos, sem haszontalan élő lény nincsen, így Brassai-nak igen élesen látó szemei után eljutunk a mai természettudomány egyik alapvető tételéhez, amit ma fejlődéstannak nevezünk. Ilyen alapon valamennyi földrész növényeinek ismeretére szükségünk van, mert csak így tudjuk megállapítani a rokonságokat. A tengeri algák ismerete nélkül egy lépcsőfok hiányozna a növényrendszertan felfelé haladó fokozatain. Sőt a fénynek növényi szervezetre való behatását ezek igazolják a legjobban. Eredeti elgondolásainak megvalósítását nagyon elősegítették az akkoriban megjelent angol könyvek, melyek közül fontosabb „*Outlines of the first principles of botany*“, „*Nixus plantarum*“ „*A key to structural, physiological and systematic botany*“ stb.

(Folytatjuk.)

dr. Ferenczi Sándor.

Vass Domokos.

1865–1934.

Az udvarhelymegyei Bözöd községből idősebb korában jött be a sz.-keresztúri gimnáziumba. Ősi székely szülők gyermeke, akik nem igen támogathatják a tanulni vágyó ifjut. Ezért önmagának kell gondoskodnia fenntartásáról. Az erős akarat azonban győzedelmeskedik a külső nehézségeken. A kereszturi évek után Kolozsvárra jön, ahol 1887-ben érettségét tesz. Lelki vonzalma a tanári pályára viszi. Még csak ezután következnek az igazi megpróbáltatások. Volt idő, mikor úgy látszott, hogy a hajó elmerül. De a székely szívósság mégis győzedelmeskedett. Nehéz küzdelmek árán révbe érkezett, ahol fáradtsággal szerzett tudását az ifjuság nevelésében értékesíthette. A világháboru vihara visszahozta kolozsvári ősi gimnáziumunkhoz, ahol 9 évig szolgált a magyar tanügyet hűséggel és pontossággal, s azután nyugalomba ment s egy súlyos betegség előbb legyöngítette s azután sirba vitte az erős férfit.

Mathematikus volt. Nem az érzelmek és hangulatok embere, hanem a számok vaslogikája irányította cselekedeteit. A tanítványok serege, kik lábainál nőttek fel, a szigoruan igazságos tanárt tisztelték és szerették benne. Az iskolán kívül társadalmilag is széleskörű tevékenységet fejtett ki. Különösen az unitárius nyugdíjintézet megszervezése és beindítása körül fejtett ki nagy tevékenységet, mint első előadója. Temetése június 4-én az unitárius kollegium előcsarnokából széleskörű részvét mellett történt, hol a baráti és kartársi szeretet vett búcsut tőle. Nyugalma legyen csendes, emléke áldott.

V. A.